

újabb időben is még a Kanári szigeteket. Tudjuk, hogy a polynesiái szigetek is mily társadalmi képet nyújtottak ezelőtt egy századdal.

A civilizálatlan népek tehát egy általános jelleget mutatnak, hogy t. i. rendkívüli függésben vannak éghajlatukkal, faunájokkal és florájokkal szemben. Azonban ez minden közös vonás; ellenben illusoriusnak tartja Richard, a történelemelőtti phásisok és a jelenlegi társadalmak összetételi foka közt preciz analogiákat deríteni ki.

Mindazáltal az ethnographiát mégsem tartja a genetikus sociológiára nézve fölöslegesnek. Mert minél távolabb hatolunk be az emberiség multjába, annál inkább külső factoroktól látjuk meghatározva a collectiv jelleget. Így az epidemiák és inségek a multban nagyobb társadalmi szerepet játszottak, mint ma. S ez az első inductio egy másokra mutat rá: hogy a clanok és fajok harcza határozza meg a praehistorikus népek collectiv magatartását, mint a hogy meghatározza a civilizálatlan népek legnagyobb részéét.

Kimutatja ennek kapcsán, hogy a fajok harcza minden moralis és társadalmi corollariumával, a külső factorok túlsúlyának eredménye a collectiv viszonyokban. Ha ez eszméhez tartjuk magunkat, vissza kell utasítanunk az ethnographiai sociologia jelenlegi következtetéseiinek legnagyobb részét.

Végezetül *Lachelier* ismerteti e füzetben *Sigwarth* inductio-theoriáját és ismerettani elméletét, mely sokban rokon a Wundt-éval s a jelenkori francia iskola legtekintélyesebb metaphysikusaiéval.

* * *

A „*Revue politique et parlementaire*“ mult évi második évfolyamának négy utolsó füzete egyebek közt az Egyesült-Államok vámügyeiről hoz érdekes czikket *D'Outrevienne* tollából. Kezdeté ez csak egy nagyobb közlemény-cyklusnak, melyben a szerző a legapróbb részletekig tájékoztatva szándékozik ismertetni az európai olvasó előtt még elég idegen kérdést, mely annyival bonyolultabb, mivel az Egyesült-Államok 44 államot, hat területet foglalnak magukban, s ezenkívül Columbia vidékét, melyek mindenike nemcsak külön polgári és büntető törvény uralma alatt áll, de gazdasági érdekeik is sokszor merőben ellentétesek.

Eddig az amerikai viszonyokról írók — így Toqueville, Laboulaye is — sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítottak az Egyesült-Államok szövetségi alkotmányának, mint a milyen ezt a gyakorlatban megilleti. Csak Boutmy, az „École des sciences politiques“ jeles igazgató-tanára kezdte a kérdést más oldalról is szemügyre venni s kideríteni, hogy az államok külön alkotmányai is voltakép kiegészítői a foederalis alkotmánynak, ép úgy mint a hogy viszont a foederalis alkotmány kiegészítője az államok alkotmányainak. De ez utóbbiak képezik az alapot, a másik ezeknek csak betetőzése, kicsucsosodása.

A vámügy azonban mégsem tartozik az egyes államok hatáskörébe, hanem eminenter szövetségi ügy. Tudjuk, hogy Amerikában a ministereknek nincs helyök a congressuson, az elnök és a ministerek a kamarával csak izenetváltás és írásbeli jelentések útján érintkeznek. Az elnök ugyan az alkotmány értelmében időről-időre informatiókat intézhet a congressushoz, s fölhívhatja figyelmét azon rendszabályokra, melyeket szükségeseznek vagy hasznosaknak vél. De ez előterjesztéseket sem az elnök, sem a ministerek nem képviselhetik a kamarában, nem változtathatják át *bill*-ekké vagy formyszerű javaslatokká. Az államtitkár, kinek szándéka egy javaslatot vagy *billt* benyújtani, azon kezdi, hogy érintkezésbe teszi magát a senatusban és a képviselői kamarában az illető állandó bizottságok elnökeivel. Ez elnökök mindegyike a megfelelő ministeri szakosztályra nézve egy külső tanácsosi jelleget képvisel, kikből, ha képességeik feltűnnek, tényleges ministerek lehetnek. Ezek a körülmények magyarázzák egy Mac Kinleynak vagy Wilsonnak rendkívüli személyi súlyát, kik mindketten különböző törvényhozó testületekben a bevételi budget bizottságának elnökei s alkotói a nevükről elnevezett két utolsó vántarifának.

Egyébiránt az erre vonatkozó törvénynek, mint egyáltalában másnemű törvényeknek is kezdeménye csak indirect illeti a végrehajtó hatalmat. A pénzügyi törvények kezdeményezési joga kizárólag a képviselőházat illeti; azonban a senatus, mely bőven él módosítási jogával a kamara által hozzáküldött javaslatokkal szemben, ezáltal a képviselőház ezen praerogatívájának jelentőségét nagyban csökkentheti. S ezt annál inkább, mert a senatus által benyújtott és megszavazott módosítások „en bloc“ terjesztetnek a kamara elé, a nélkül, hogy ennek joga lenne azokat részletesen

vizsgálni s megvitatni, egy részét elfogadni, más részét vissza-utasítani. Vagy mindent el kell fogadnia, vagy mindent elvetnie, s így aztán az utolsó szó pénzügyi kérdésekben is rendesen a senatusé.

A parlamenti eljárás ezen szabályainak előrebocsátása után áttér D'Outrevienne az Egyesült-Államok vámügyi törvényhozása történetének s különösen a francia kiviteli kereskedelemhez való viszonyának fejtegetésére. Itt elsöben is azt a tételt állítja fel, a mi Amerikában gyakorlat is, hogy a vám feladata csaknem kizárólag a kincstár bevételeit látni el. Ha a tarifának csak ez a célja — úgymond — akkor teljesen jogosult, mint a hogy minden adó az; de ha azonkívül arra van szánva, hogy a nemzeti ipart védelmezze, akkor nemcsak a kormányzat szükségeire nélkülözhetlen jövedelemforrásokot szolgáltatja, de arra is szolgál, hogy néhány kiváltságos iparost a nép nagy zöme rovására gazdagítson, s akkor megfosztja az adót törvényes jellegétől, mert egyenlőtlené teszi.

Történeti visszapillantásait D'Outrevienne az északamerikai polgárháborúval kezdi, melynek kiemeli lényegesen gazdasági és vámpolitikai motívumait. „Más vizsgálódási okok is voltak — írja — a déli és északi államok közt, mint a melyek a jellembeli különbségből s a rabszolga-intézményből származnak. A Dél csaknem kizárólag földművelő, az Észak csaknem kizárólag iparüző népeiséget számlált. A tarifák, melyek emezeket védték, súlyos terheket képeztek amazokra. A foederalis szerződés amazokra nézve contractus *leoninus* volt.

A déli államok nem tehettek egyebet, mint hogy széttépték azt a köteleket, mely egy csomóba fűzött össze egy roppant területen elszórt nemzetet, melynek érdekei vidékenkint változtak a talaj, a termelés, a szükségletek szerint. „Bűnös dolog volt — teszi hozzá a szerző — tovább is még feláldozni az általános jólétet némely igazolatlan külön követelményeknek“. Hiszen — folytatja — egy oly országban, melyben a nyers termények bőségben vannak, a gyapottól a vasig s a kőszénig, minden protectio, melyben az ipar részesült, bátorítást képezett a rossz kezelésre és a tehetetlenségre nézve, s azok az iparágak, melyek ezt követelték, méltatlanná tették magukat arra, hogy a szabad Amerika földjén éljenek. Kezdték belátni, hogy a kormánynak nincs joga többé megvonni az olcsó kőszén az új Angliától, a déli álla-

moktól a jutányos gyapotöltőnyt és gazdasági gépeket s kényszeríteni a nyugati államokat, hogy mindazt, a mit termelnek, bizonyos áron adják el, s mindazt, a mit fogyasztanak, annál magasabb áron vásárolják. Áthatva az utóbbi évek tapasztalataitól s a gazdasági elvek helyesebb ismeretétől, úgy látszott, hogy a törvényhozó végre megértette, hogy egy szabad kormány feladata, szabadon hagyni fejlődni az ipart, s belátta, hogy nem volt igaza, midőn mesterséges módokon a tőkét elterelte legproductivabb és legbiztosabb befektetésétől, a földműveléstől, hogy igen korán az ipar felé erőszakolja, ekkép megzavarva az egyensúlyt a mezőgazdasági termelés és az ipari termelés között, a mi legfőbb oka az Egyesült-Államokban időnkint ki-kitörő válságoknak.

Mindezek daczára az 1883-iki vámtörvény sem volt semmivel sem kevésbé protectionista, mint az 1864-iki és 74-iki, habár azoknál valamivel mérsékeltebb. De egész Európa akkor a protectionista áramlat hatása alatt állt. 1879-ben Németország elzárta határait, vagy erős tilalmakat állított fel; Ausztria-Magyarország, melynek 1879-iki tarifája mérsékelt volt, 1882-ben lényegesen fölemelte a legtöbb beviteli cikkre vámjait. Az 1883-iki olasz tarifa szintén majdnem prohibitiv jelleget öltött. Portugal is orvoslást keresett pénzügyi zavarai ellen vámtételei jelentékeny fölemelésében. Spanyolország pedig nyíltan a protectiv rendszer útjára tért.

Az 1883-iki vámpolitika új campagne-ra szolgáltatott okot, mely, a mint tudjuk, 1888-ban és 1890-ben a demokraták új vereségével végződött. a Mill-féle javaslat visszavetése s a hírhedt Mac Kinley-féle tarifa elfogadása által, mely valóságos khinai falat alkotott Amerika körül, elzárva útját az európai kereskedelemnek, s még jobban kiélesítve azt a politikai és gazdasági ellentétet, mely az Egyesült-Államok két nagy pártját elválasztotta s melyben — érdekes constatalni — a köztársasági párt leader-ei csaknem mindig a specifikus vámok rendszerét védték, szemben a demokraták értékvám-rendszerével.

Nem kisérjük tovább D'Outrevienne észrevételeit arra a hatásra vonatkozólag, melyet Amerika vámpolitikája a francia érdekekre gyakorolt. Csak constatáljuk, hogy ez érdekek védelmével teljességgel nincs megelégedve. Utal arra, hogy az új vámtörvényben is érezhető sérelmet szenvedett Franciaország kivitele. Selyemárúinál, borainál az előző tarifák magas tételei miben sem

módosultak. Utóbbiaknál az 1883-iki tarifában foglalt átlagos 2 dollár tételt gallononkint, azaz 223 frank 72 centime-ot hektoliterenkint a Mac Kinley-tarifa 2 dollár 50 cm.-re. azaz hektoliterenkint 342 frank 15 cm.-re emelte föl, s ugyanígy járt el Franciaország egyéb kiviteli cikkeinél is.

*

Kiemeljük még e számban *Dalla Volta* cikkét „Olaszország pénzügyi decentralisatiójáról és helyhatósági kormányzatáról“. („La décentralisation et les finances des administrations locales en Italie.“) Mint mindenütt, úgy Olaszországban is a politikai administratio problémája s ebben a decentralisatio van napirenden, mint a hogy napirenden van Franciaországban s az Egyesült-Államokban. Olaszországban e kérdés eldöntése, azaz az észszerű decentralisatióra vezető administratív reformok megvalósítása czéljából. a kormány a mult évben odáig ment, hogy teljes felhatalmazást kért, tekintve, hogy ily reformok egy parlamenti testület által nem vitathatók meg és hagyhatók jóvá.

Az ez iránti törvényjavaslat az 1894. február 21-iki ülésen nyújtatott be s ennek értelmében a király, ministerei felelőssége alatt, az egész 1894. év folyama alatt teljhatalommal volt felruházandó oly czélból, hogy az állami administratiót újjászervezze, vagy annak működését egyszerűsítse a polgári és katonai közhivatalok reducálásával s a kiadások csökkentésével. Ezen reform-munkálatokban a királyi kormányt egy öt senatorból, öt képviselőből s öt államhivatalnokból álló bizottság volt támogató, azzal a kötelezettséggel, hogy 1895. januárjában a parlament újra megnyitásánál beszámoljon a nemzet képviseletének a ráruházott jogok felhasználásáról.

Az olasz közigazgatási reform égető szükségességét csakugyan találóan vázolta Bonari képviselő, az 1894. év folyamán az administratio helyzetéről, a képviselőházhoz intézett egyik jelentésének következő szavaival:

„A közigazgatás különböző ágait a vidéken vezető főtisztviselőknek nemcsak nem hagytak semmi iniciatívát, de még a törvényt magyarázatnak és alkalmazásnak azt a csekély latitude-jét sem hagyták meg, a mi pedig nélkülözhetlen egy administratív functio gyakorlásánál. A törvények, szabályok, rendeletek és ministeri utasítások által reájok ruházott jogosítványokon kívül egy tapodtat sem mozoghatnak a ministernek — kitől függnék — elő-

zetes fölhatalmazása és utólagos jóváhagyása nélkül. Például a vidéki postaigazgatónak (hihetetlen!) nincs hatalmában a helyi körülmények szerint szabni meg azt a díjazást, melyet ott, hol nincs rendes kézbesítési szolgálat, a felek tartoznak fizetni levelezéseik hazahordatásáért. Ép oly kevésbé dönthet az expedíalt tárgyak bérmentességi díjára vonatkozó kérdésekben. A tanfelügyelő (Providetore degli studi), az iskolatanács, a prefet, nem engedélyezhetik egy technikai tanintézeti növendéknek a torna-gyakorlatok alóli fölmentést, más, mint egészségi okokból; kell, hogy a közoktatásügyi minister engedélyezze azt. A prefet-k, a pénzügyigazgatók, a törvényszéki elnökök, az egyetemi rectorok, a legcsekélyebb kiadást sem utalványozhatják, a legsürgősebb javítást sem eszközölhetik a nélkül, hogy határozatuk a ministeri *placet* szent olaját meg ne kapta volna.“

„Ha egy község, vagy humanistikus intézet (opera pia) ingatlant akar szerezni — legyen bár az egy méternyi földdarab is — vagy ha egy javára tett hagyaték — habár csak egy lira — elfogadásáról van szó: a községtanács, vagy az intézeti igazgatóság előbb tanácskozással kell hogy összeüljön, azután a közigazgatási bizottság jóváhagyását kell kinyernie, hogy folyamodványt intézhessen a királyhoz a legmagasabb fölhatalmazásért. A prefet azt jelentés kíséretében s okmányokkal fölszerelve küldi fel a ministeriumhoz; a minister szintén jelentést tesz az államtanácsnak. Ezen tanács véleménye, a királyi jóváhagyás s a számvevőszéki beiktatás fejezik csak be az eljárás hosszadalmas proceduráját. De a királyi jóváhagyás után is még új procedurának lehet helye, ha az érdekeltek megtámadják az eljárást, mely esetben az ügy még egyszer megteszi ugyanazt az utat, a minister ismét referálni kénytelen az államtanácsnak, melynek illetékes osztálya, azután közgyűlése másodszor is tanácskozás alá veszi a kérdést. s csak azután intézhető el az ügy véglegesen egy királyi decretummal.“

Fogalmunk lehet ezek után nemcsak az olasz administratio bonyodalmasságáról, de költségességéről is. Mutatja ezt csupán az *organici*-k vagyis szervezeti hivatalnokok és állandó alkalmazottak nagy száma is az államszolgálatban, a mely — a segédtisztviselőket nem számítva — 1883. július 31-én 53.145-re rúgott, összesen 123,117.063 lira fizetéssel, 1891. július 1-én pedig már 62.492-re emelkedett, 135,265.987 lira fizetéssel.

Világos, hogy itt a decentralisatio elodázhatlan szükség, s Dalla Volta ennek három formáját különbözteti meg: az *intézményit*, mely a közkormányzatnak bizonyos teendők alól való fölszabaddításában állna, hogy ezekben szabad kezét engedjen az egyéni kezdeménynek s a polgárok vállalkozási ösztönének; továbbá az *administrativ* vagy *functionalis decentralisatiót*, mely által a helyhatóságokra ruháztatnának bizonyos teendők, melyek most szükség nélkül az államot terhelik, s végül a *bureaokratikust*, mely a jelenleg központi hatóságokra bízott hivatali cselekményeknek helyhatósági közegekre való átruházásában áll. A decentralisatio mindhárom módjának megvannak Dalla Volta szerint a maga előnyei, de fontosságuk nem egyenrangú. Nézete szerint a politikai közigazgatás szempontjából a legtöbb érdeklődésre tarthat számot, s várható eredményeinél fogva a legtöbb támadásnak kitett rendszer az *administrativ decentralisatio*.

Ez azonban egyúttal az autonom közigazgatás létező szerveinek is mélyreható reformját követeli meg. Mert Olaszországban ez idő szerint több mint 8250 község és 69 kerület van, melyek mindenike bizonyos számú községet foglal magába. Kérdés: az állam által ez idő szerint végzett functiók közül melyek ruháztassanak a községekre s melyek a kerületekre? A kérdés lényeges, mert félnek attól is, hogy a radicalis decentralisatio árthat a királyság politikai egységének. Ezért a több-kevesebb kerületet magába foglaló nagyobb közigazgatási területek, úgynevezett régiók alkotása, mint már 1860-ban, úgy most is erős ellenszenvre talál. A kerületeknek községesoportozatokká (consorzi) való átalakítása pedig a törvény által előírandó határok közt, attól enged tartani, hogy abból a kisebb kerületek *capitis deminutio*-ja következne be.

A regionalis szervezet azonban a jelenleg az állambudget által viselt terhek egy jelentékeny részének localizálását engedve meg, nem csekély megtakarítással járna s helyesebb irányt tenne lehetővé Dalla Volta szerint egyfelől a kiadások és a különböző vidékek adózó képessége közt, másfelől a kiadások s a várható beneficiumok közt. Ezt óhajtja bizonyítani Dalla Volta, midőn tanulmánya további részében beható kritika alá veszi Olaszország közigazgatási kiadásait és bevételeit.

Leon Duguit „L'élection des sénateurs“ című cikke a senatus választásának különböző módozatait taglalja ezúttal a külföldi alkotmányok választási alapon szervezett felsőházaiban. Így az észak-amerikai Egyesült-Államokban, hol a felsőház tagjainak választása magából a szövetségi alkotmány természetéből vezethető le. Mi ugyanis a foederatio egyéb, mint a különböző felség hatalomnak alávetett egyének közös hatalom alatti szövetezése? Ennélfogva tehát ha két szövetségi kamara van egyik képviseli az egyéneket, másik a souverain államokat, melyeknek egyesülése alkotja a foederatiót. Az alsóház tagjainak száma a népesség szerint fog változni, a felsőház tagjainak számát pedig az államok száma határozza meg, melyek mindenike ugyanannyi küldöttel lesz képviselve, bármekkora legyen is népességök száma. A foederációk két constitutív eleme, a polgárok és a souverain államok így lesznek képviselve a foederális congressuson.

Például épen Amerikában a senatus államonként két szenatorból áll, bármekkora legyen is az állam népessége. (Egyesült-Áll. alkotm., 1. szakasz, 3. fejezet, 1. §.) Ezt a rendszert tette magáévá Dufaure is 1873-ban, midőn minden francia departementnak, bármennyi legyen népessége, ugyanannyi szenator választását kívánta megadni. A kitűnő államférfi persze felelte, hogy egy oly rendszernek, mely a foederalis állam természetéből foly, nincs létoka egy politikailag és közigazgatásilag centralisált államban mint Franciaország, s hogy semmi analogia nincs a souverain államok közt, melyeknek összessége alkotja az amerikai foederatiót s a francia departement-ok tisztán mesterséges és administratív felosztása közt.

Továbbá az Egyesült-Államokban a senatorokat két évre választja minden állam törvényhozása, s a senatus minden két évben harmadrészeben megújíttatik. Minden szenator egy szavazattal bír, az alkotmány minden egyes államnak tetszésére bízza a választás módja megállapítását, főtartván ugyan a congressusnak a jogot, hogy határozataikat módosítsa, de a nélkül, hogy megváltoztathatná a választás helyét, mely mindig az állam székhelye kell, hogy maradjon. (Egyesült-Áll. alkotm. 1. §., 3. pont.) A congressus több ízben, nevezetesen 1872-ben, 1876-ban és 1882-ben élt is ezzel az előjogával.

Az Egyesült-Államok alkotmánya ezen szabályaihoz hasonló szabályokat léptetett életbe a senatus szervezetére nézve a latin

Amerika minden foederált állama is, nevezetesen Mexico, Columbia, Venezuela, Brazília. Az 1891. február 24-iki alkotmány, mely a birodalom bukása után a brazíliai Egyesült Államokat szervezte, az általános szavazatjog alapján, 7000 lakos után egy képviselőként választott képviselői kamara mellett, egy államonként 3 szenatorból álló s szintén közvetlen szavazat útján választott senatust is alakított.

Ennek megfelelő rendszert léptetett életbe Schweitz is. A két foederalis kamara közül egyik, a nemzeti tanács a polgárokat repraesentálja, a másik, az államok tanácsa, megfelel az amerikai senatusnak s a cantonokat repraesentálja. Mindegyik canton két követet választ, a megosztott cantonokban minden fél canton egyet választ. Minden képviselőnek egy szavazata van. Az államtanács tagjai választásának módja, mandátumok tartama, fizetésük, minden canton által függetlenül rendeztetik.

Nézzük most Belgiumot. Itt a senatust és a képviselői kamarát sokáig ugyanazon választók alakították. A senatorokat nyolcz évre választották, minden négy év után felében megújítva, a képviselőket pedig négy évre, minden két év után felében megújítva. Hogy valaki senator lehessen, legalább 40 évesnek kellett lennie, és Belgiumban 1000 forint egyenes adót fizetnie. A senatorok száma egyenlő volt a képviselők száma felével, kiknek száma szintén nem haladhatta meg a 4000 lakos utáni egy képviselőt.

Hosszú küzdelmek vezettek az 1890. szeptember 25-iki revisióig, s jelenleg Belgium általános szavazatjoggal bír, combinálvá a vote plurallal (az 1831-iki alkotmány 47. § ának revisiója.) Ezen reform végrehajtása után kérdés volt, ha vajjon most is ugyanazon választók válaszszák-e a senatust, mint a képviselői kamarát, s ha vajjon a választhatóságnak oly szigorú régi föltételei tovább is föntartassanak-e? Az 1893. június 6-iki ülésben Bernaert minisiterelnök kijelentette, hogy a kormány elfogadta a senatorok kétfokú választását és a 35 évesnél ifjabb választók kiküszöbölését. Ugyanazon nap a képviselői kamarában egész sorát az indítványoknak terjesztették elé, melyek valamennyien a felső kamara érdekképviseleti alapon való szervezésére vonatkoztak.

Igy Bergé azt kívánta, hogy a senatorok három egyenlő fontosságú csoportba egyesítenek. Az első válaszszák az egy szavazattal bíró választók, a másodikat a két szavazattal bírók,

és a harmadikat a három szavazatosok. Tudniillik, hogy a belga alkotmány új 47-ik cikkelye értelmében, minden 25 éves polgár, ki egy év óta lakik egy községben, választó, s hogy egy pótszavazatra van joguk, a bizonyos kor és census föltételeit magokban egyesítő választóknak s két pótszavazatra bizonyos választóknak. Bergè gondolata az volt, hogy az első harmad a munkás tömegeket képviselje, a másik harmad a birtokos polgárságot, s a harmadik a vagyont és a képzettséget.

Még elmésebben akarta Féron indítványa szervezni az érdek-képviselést. Ő a senatorválasztókat négy alapsoportba osztotta: tudomány, földművelés, nyelv és kereskedelem. Húsz ülés illetve volna a tudományt, a többi három csoport pedig arányosan osztott volna a többi mandátumban, az országnak az illető munkakörrel foglalkozó népessége száma szerint. Egy törvény alapján azután másodszor is felosztotta volna minden egyes csoport üléseit, az utolsó választói összeírások között. A senatus tagjainak száma a képviselők számával egyenlő lenne, és ideiglenesen, mivel a tudománynak csak húsz ülés jut, 44 mandátumot kapna a többi három csoport mindenike.

Azt lehetett volna hinni, hogy a kormány hozzájárul ez indítványok valamelyikéhez s abban egyezkedési alapot fog keresni. De hosszas viták után a compromissumot más téren kötötték meg. A törvényjavaslat sokáig ide-oda dobáltatott a senatus és a kamara közt, egy pillanatig azt hitték, hogy lehetetlen a szükséges kétharmad többséget az alkotmány-revisióhoz megszerezni, végre eredményre jutottak. Mint a hogy a szabadelvű párt óhajtott, meghagyták azt az elvet, hogy a senatus és a kamara választói ugyanazok legyenek. A senatori passiv választóképesség censusa 1200 frankra szállíttatott alá. De a kormány kértére a senatusban bizonyos részt engedtek a két fokú szavazatnak, a mit a francia rendszerből kölcsönöztek. A közvetlenül választott senatorok mellé bizonyos számú a törvényhatósági gyűlések által választott senatort adtak, a kik minden census alól föl vannak mentve s a közvetlenül választott senatorok száma egyenlő maradt a képviselők feléhez. Minden törvényhatóságnak, népessége arányában két-három-négy, a közgyűléstől választott senatora van. Senki sem választható senatornak, ha legalább 40 éves nincs. A senatorok nyolcz évre választatnak és minden négy év után felében megújítatnak.

Két állam próbálta meg bizonyos fokig biztosítani magának a társadalmi csoportok repraesentatióját: Románia és Spanyolország. Romániában az 1884. június 20-iki alkotmány minden választókerületben a senatusválasztó testületet két collegiumra osztja. Az egyik collegiumba tartoznak, a kik évente legalább 2000 frank jövedelmet mutathatnak ki városi vagy mezői telkek után s census föltétele nélkül a tisztviselők és az intelligentia bizonyos része. A második collegium a városi és községi választókat foglalja magában, kik 300-tól 2000 frankig terjedő föld- és telekadót fizetnek, s censusra való tekintet nélkül a tisztviselők és az intelligentia bizonyos osztályát. Az első collegium választókerületenként két senátort választ, a második csak kerületenként egyet, kivéve bizonyos kivételesen fontos kerületeket, melyek kettőtől ötig menő senatorokat választanak.

De Spanyolország tette eddig a legérdekesebb kísérletet arra nézve, hogy senatusában az érdekképviseletet szervezze. Két törvényhozó test, egyenlő hatáskörrel, a senatus és a képviselőház (congresso) képezik a spanyol cortest. A senatus áll: 1. saját jogon ülő senatorokból, 2. a korona által élethossziglan kinevezett senatorokból, 3. az állami testületek s a törvény által kijelölt legtöbb adót fizetők által 10 évre választott s felében minden öt évben megújítandó senatorokból.

Egyebekben a spanyol rendszer megegyezik a francia rendszerrel, csak hogy a spanyol rendszer tovább megy s bizonyos testületeknek is képviselést enged. A kilencz érsekséget alkotó tartomány mindenikének érsekei, püspökei és káptalanai egy-egy követet küldenek tartományonként. Épen úgy a tíz egyetem mindenike választ egy senátort. Az egyetemekhez számíttatnak a rectorok, tanárok, tudorok, kik immatriculálva vannak, a területökön fekvő középiskolák és szakiskolák igazgatói, végre az ország gazdasági egyletei is vidékenként egy tagot küldenek a senátusba.

Alkalmazva mindezen tapasztalatokat a francia senatus reformjára, Duguit előtt akkép áll a kérdés, hogy kétkamara-rendszer esetében mindkét kamarának ugyanazon választási eredetet adni annyi, mint egyiknek elmerülése a másikba, felesleges ismétlés, a törvényhozási mechanizmus czéltalan nehezítése s a parlamenti dualismustól várt ellensúlyozás meghiusítása. Mi legyen tehát az eszme, mely egy demokratikus államban a senatori szer-

vezet alapját képezze? Mivel a parlamentnek lehető szabatosan kell repraesentálnia a különféle társadalmi elemeket, tehát két kamarából kell állnia, melyek közül egyik az általános és közvetlen szavazatjog alapján megbízott egyéneket, a másik — a senatus — pedig azokat a szerves csoportozatokat képviselje, melyeket az érdekközösség teremt.

Tudjuk, hogy ez eszme nem új, s körülbelől harmincz éve már, hogy erélyes szószólókra talált a legnevesebb német és francia publicisták közt. 1869-ben Gneist egész tekintélyével támogatta. Épen úgy Bluntschli, a ki szerint a szerves egységekre alapított választás távol tartaná egy párturalom veszélyes túlsúlyát, s lehetővé tenné a rendszeres változást s a kisebbségek képviselését. Mohl ugyanezt a tant védelmezte 1860-ban; legújabbán pedig Schaeffle mutatta diadalmasan ki a társadalmakban szerves csoportozatok létezését, melyeket az érdekközösség alkot, s melyek mintegy a társadalmi test idegzetét képezik.

Franciaországban sem újak ez eszmék. Már 1850-ben Garnier kimondta: „A képviselői kamara minden magán élet-hivatást magába kell hogy gyűjtsön: a földművelést, a kereskedelmet, az ipart, tudományt és művészeteket abban az arányban, a milyenben ezen professiókat gyakorolják. De újabbán is fényes szellemek keltek védelmére az érdekképviselő eszméjének, hogy csak Ferneuil-t, Paul Lafitte-et, Charles Benoist-t s Belgiumban Prins t említsük. Sőt Lemire abbé nemrég a párisi kamara szószékén is fejtegette az érdekképviselő theoriáit, melyre Duguit építendőnek tartja — röviden szólva — a francia senatus reformját.

*

Még ugyane számban *Numa Droz*-tól is olvashatunk hosszabb tanulmányt a schweizi szeszmonopoliumról („Le monopole de alcool en Suisse“), melyben a schweizi törvényhozásnak a szeszipar szabályozására vonatkozó intézkedéseit ismerteti s azok indító okait részben ethikai, részben politikai természetük szerint vizsgálja. Ethikai természetű ok például az alcoholismus pusztításáról régóta hangzó sok panasz, mely vagy a pálinka mértéktelen fogyasztásának, vagy pedig a fogyasztásra gyártott termékek rossz minőségének tulajdonítható. Mindezek s még más

politikai körülmények bírták rá a foederalis tanácsot, hogy sűrűn foglalkozzék azzal az indítvánnyal, melyet 1881-ben utasítottak hozzá jelentéstétel végett. A tanács messzemenő enquete-et indított e kérdésben, melynek eredményeit visszatükrözik az 1884. június 28-iki és november 20-iki izenetek.

A foederalis alkotmánynak 1885. október 25-én. 230.250 szóval 153.467 ellen, 15 cantonnal 7 ellen megszavazott megfelelő módosítás után a kivitelhez fogtak s a belügyi kormány három javaslatot terjesztett egyidejűleg a szövetségi tanács elé, melyeknek egyike a megadóztatás rendszerén, a másik az adás-vevés egyedárúságán s a harmadik az előállítás és a behozatal monopoliúmán alapult. Mindhárom javaslat nyíltan a mezőgazdasági protectionismus szellemétől mutatkozott áthatva. *Numa Droz* végig kíséri e javaslatok változatos sorsát s általános pénzügyi kritikáját nyújtja azok különböző rendszereinek.

*

Nagyfontosságú nemzetközi kérdést tárgyal *Rouard de Card* Elzász-Lotharingia és ennek semlegesítése felől. („L'Alsace-Lorraine et le projet de neutralisation.“) Negyedszázada már — úgymond — annak, hogy Franciaország ügyes provocatio csapdájába kerülve, túlnyomó szám által eltiporva kénytelen volt Németországnak engedni át Elzász és Lotharingia egy részét, habár a frankfurti szerződés által rákényszerített ezen területi engedményt a népesség szavazata sohasem ratificálta. Kiemeli az újabban napfényre jött diplomáciai adatok alapján, hogy Bismarck és Roon hadügyminister miként hamisították meg az emsi sürgönyt, melyben a porosz király 1870. júliusában a francia követ, Benedetti által nála tett lépéseket előadta, csak azért, hogy kikerülhetlenné tegyék a háborút, a mit különben Bismarck maga is elismert. Érinti azt is, hogy kezdetben Elzásznak a bádeni nagyhercegséghez való csatolásáról volt szó, mely utóbbi aztán királlyá tétel volt s csak a Bajorország féltékenykedésére való tekintetből állottak el a tervtől. Jellemzi az ezen tény folytán beállott szüntelen fegyverkezéseket s a pénzügyi terheknek abból eredő folytonos növekedését, mely azt eredményezte már is, hogy Franciaországban ma már minden 20 évét betöltött egyén 25 évi katonai szolgálatra köteles, Németországon pedig minden épkézláb ember 17 éves korától 45 éves koráig hadköteles.

Vázolja a Lebel- és Mauser-fegyverek golyóinak pusztító hatása tekintetében tett kísérleteket s azok rettenetes eredményeit is, s mindezek folytán azon eshetőségekkel foglalkozik, melyek e türelmetlen állapotoknak végetvetni volnának hivatva.

Némelyek e czélból föltétlenül szükségesnek tartják az összes csatolt területek visszabocsátását Németországnak fizetendő kárpótlás mellett vagy a nélkül, a mi ismét vagy egy pénzüsszeg fizetésében vagy valami gyarmat átengedésében állhatna. Mások szerint különböztetést kell tenni a fajok különbözősége miatt az elzász és a lotharingi terület közt s csak ez utóbbi volna Franciaországnak visszaadandó. Ez az eszme Kamarovszky grófé, de Pfau német költő is magáévá tette, ki így írt 1892-ben: „Azt hiszem, hogy az elzász-lotharingi kérdés egyetlen megoldása ágyúk nélkül az volna, ha a viszály tárgya tekintetében osztzkodásra lehetne keríteni a sort oly módon, hogy a Vogézek képezzék a határt, s Lotharingia visszaadassék Franciaországnak.“ Említi még Gefcken combinatióját, mely abból áll, hogy adják Lotharingiát Poroszországnak, Elzászt pedig a badeni nagyhercegségnek, de ez — úgymond — csak még nehezebbé tenné a meghódított tartományok helyzetét s még feszültebbé tenné a Németország és Franciaország közötti viszonyt.

Állítatott, hogy III. Frigyes császár annakidején hajlandó volt a frankfurti szerződés szigorú feltételeit módosítani s az engedmények terére lépni. Sőt sokan azt is tudni vélték, hogy mi volt az ő eszméje: tudniillik a hódított tartományok független és semleges állammá emelése.

Ezt a föltevést azonban megczáfolja maga a császár naplója, melyben 1870. december 31-én ezeket írta volt: „Lehetetlen nekünk lemondani Elzász-Lotharingiáról, habár e terület bírása reánk nézve meglehetősen precarius is.“

Hasonló czélatokat tulajdonítottak Frigyes császár utódjának, II. Vilmos császárnak is. Sőt azt is írták, hogy a császár módját keresi a francia-német kérdés békés megoldásának, s e czélból nem riadna vissza attól sem, hogy Elzász-Lotharingiából független és semleges országot alkosson. Ez sem valósult meg, valamint Bismarck is ismételten kijelentette — s ezt Buschtól is tudjuk — hogy a meghódított tartományok sem semleges állammá nem tétetnek, sem a különböző német államok között fel nem osztatnak. „Egy semleges állam létesítése — jelentette

ki egy alkalommal Bismarck — Németország és Franciaország között, Belgiumhoz vagy Schweizhoz hasonlóan, nem megy, mert egy ily állam háború esetén okvetlenül Franciaország részére állna“. Máskor a cancellár a leghatározottabban kinyilatkoztatta, hogy „Németország nem engedheti magát megfosztatni azon területeitől, melyeket azért annectált, hogy védekezhessék délen Franciaország támadása ellen“. 1895-ben pedig Friedrichsruhe lakosságát fogadva, ismét azt hangoztatta, hogy „Elszász és Lotharingia bírása Németországra nézve geographiai szükségesség, mert hátrább kell tolni a francziák támadásainak kiindulási pontját, hogy ne hatolhassanak Stuttgartig“.

Ugyanezt az álláspontot foglalták el utódai: Caprivi és Hohenlohe. Az előbbi 1892 novemberében tartott beszédében kifejezte, hogy „lehetetlen reánk nézve Elzász-Lotharingiáról lemondanunk“ — s az utóbbi is indítványozta a Reichstagban a dictaturai törvény fentartását.

De még a Londonban tartott interparlamentaris congressuson is, 1890 júliusában, alkalmas volt a kérdés a lehevesebb vitákat hívni ki. Trarieux ugyanis kijelentette, hogy Franciaország nem térhet el Németországgal szemben elfoglalt álláspontjától mindaddig, míg Elzász-Lotharingia nem semlegesítettik. Ezzel szemben Ohorn odanyilatkozott, hogy Németország sohasem lesz hajlandó módosítani a statusquót. A vita már elmérgesedéssel fenyegetett, midőn szerencsére Passy elnöknek sikerült helyreállítania a rendet.

Áttér azután *Rouard de Card* a sajtóban és irodalomban fölmerült egyes véleménynyilvánításokra és eszmeccserékre a kérdés tárgyában és pedig úgy francia, mint német írók részéről. Így az 1891. július 21-iki *Figaro* egy névtelen közleménye meg lehetős eredeti álláspontot fejtett ki. Hogy t. i. Elzász-Lotharingia csak ideiglenesen semlegesíttessék egy congressus által, bizonyos idő múlva aztán a lakosság maga döntse el, melyik államhoz akar tartozni. A plebiscitum ezen egyszerű kérdésre vonatkozzék: „Francziák, németek vagy semlegesek akartok-e lenni?“

Nem úgy a német írók, kik szinte kivétel nélkül idegenkednek Elzász-Lotharingia semlegesítésének gondolatától. Így *Wollmar Henrik*, *Brentano* tanár, *Dummler Ernő*, *Reichenperger* stb. Egyedül *Dehmel Richard* pártolta a tartományok neutralizálását.

Rouard de Card végül azt hiszi, hogy a modern nemzetközi jogrendszer megmutatja az utat a kibontakozásra. Ezen jog egyik alapelve, hogy minden területengedmény kell hogy az érdekelt lakosság által ratificáltassék. Meg kell tehát szavaztatni Elzász-Lotharingia lakosságát, hogy területe annectálva maradjon-e a német birodalomhoz? igen vagy nem? Szavazatjog illeszen mindenkit, a ki a béke-praeliminárek idejében, azaz 1871. február 26-án a feldarabolt tartományokba való illetőséggel bírt, s ezek minden származékát, a lakóhelyre való tekintet nélkül. Nem adható meg ugyanis a szavazat *Rouard de Card* szerint a nem odavaló eredetű lakosoknak, mert a békekötés óta, mint tudva van, számos német költözött a hódított tartományokba s viszont számos elzászlotharingiai vándorolt ki. Némely statisztika szerint a kivándorlók száma 1871 től 1892-ig meghaladta a 200.000-et.

A plebiscitum lefolyása felett végül egy nemzetközi bizottság örködnék két francia és két német taggal s egy harmadik hatalom elnöklete alatt, mely mindent elkövetne, hogy a vesztegetéseket és erőszakoskodásokat megakadályozza.

*

Henri Pensa európai érdekű tárgyat érint a két tenger közti csatorna kérdésében (Le Canal des deux mers) az Ocean és a Középtenger között, melynek munkálatai újra felvételéről van szó egy idő óta. A terv maga ugyanis nem új. Már 1666-ban Riquet vállalkozott a gascognei vizeket és a Középtengert egy 279 kilométer hosszú csatornával kötni össze. Egy társaság 1884-ben a tengeri csatornára engedélyt kért kilenczvenkilenc évre, állami subventióval vagy kamatbiztosítással. De egy szakértő mérnöki bizottság a tervet technikai és gazdasági szempontból súlyos kifogások alá esőnek találta, s azért a kormány 1885. október 3-án egyhangúlag elvetette a kérvényt.

Erre a társaság lemondott az állami subventióról s megújította kérelmét, mire a ministertanács 1886. márczius 25-én újra megvizsgáltatta az ügyet s arról jelentést terjesztett elő. Ekkor jöttek a Panama-csatorna zavarai, melyek egy időre megint elhomályosították a nagy tengeri hajózási csatorna kilátásait.

Pedig a Szezi csatorna sikere megtörte az utat a hasonló vállalatokra. Mindenfelé keresgéltek a térképen átvágandó földszorosok után. Így kezdték meg ugyanazon időben a korinthusi

tengeri csatorna munkálatait, a balti tengeri és északi tengeri csatornát. Indo-Khinában a Kra-i földszoros átmetzését.

Nem csoda, ha 1890 óta Franciaországban a törvényhatóságok kezdték magukévé tenni az ügyet s kérvényeket terjesztettek a kamarák elé. És mint a hogy Lesseps szándéka az volt, mikor megtudta, hogy suezi csatorna-tervét a porta határozatlansága örökre sakkban tarthatja, hogy 1858 novemberében a nélkül, hogy megkapta volna Konstantinápolyból az engedélyfermán ratificálását, 200 milliós aláírást nyisson 1859. év elejétől Franciaországban és a külföldön — ép úgy az ocean-középtengeri csatorna tervezői is, mielőtt a csatorna ügye még végleg eldőlné, fait-accomplit igyekeznek teremteni a vállalat javára.

A fölvetett kérdés kapcsán kitér Pensa az Egyesült-Államok mesterséges folyamhajózási rendszerének ismertetésére is, mely az összes államok közt a legkiterjedtebb csatorna-hálózatot mondhatja magáénak.

A gőzhajók feltalálása következtében, melyek megengedték a nagy amerikai folyókon fölfelé való közlekedést, a keleti államok mindenike biztosítani akarta magának a Csendes-tenger és a nyugati területek közti közvetlen közlekedés előnyeit. A Hudson és az Erie-tó összekötésének terve a század kezdetéig nyúlik vissza; az Ohio összekötése az Erie-tóval, az Illinoisé a Michigan-tóval, a nagy tavak és a Mississippi ágyának összekapcsolása céljából, Új-Anglia ipari csatornái, New-Jersey és Pennsylvania kőszén-csatornái egy egész csatorna-sorozat megalkotását előzték meg 1825-től 1835-ig, melyet az Erie-csatorna sikere fejezett be.

Az állam és a magánosok vállalkozási kedve azonban erősen megcsappant 1840 táján, a hasonló vállalatokat kísérő bal esetek folytán, melyek nem egy államra nézve — mint Pennsylvania, Indiana, South-Carolina — momentan finánciális zavarban is nyilvánultak; számos társaságra nézve pedig — mint a Middlessex-Canal, Blackstone-Canal, Farmington-Canal, Hampshire-Canal, Hampden-Canal — teljes bukásban jelentkeztek. Más társaságok csakis az érdekelt államok egyenes segélyül hívása mellett folytathatták működésüket.

Végre mikor a válság elmúlt s a közérdeklődés a csatornákról a vasutak felé irányult, makacs verseny fejlett ki egyfelől a vasúttársulatok, másfelől azon társulatok közt, melyek az újabb időben csatornákat építettek s folytatták azok üzemét.

Ez idő szerint a foederalis kormány, távol attól, hogy a csatornák engedélyezését az államokra vagy magánosokra ruházza, hatáskörébe igyekszik vonni minden vízi utat, még a mesterséges hajózási utakat is, s néhány nagy csatorna alapítása által próbálja kiegészíteni a természetes hajózás nemzeti hálózatát. Ezt a fordulatot jelzi az Illinois- és Mississipp-i-csatorna megkezdése 1890-ben.

A hajózási utaknak ezen fölszabeditására való törekvés minden magános kihasználás alól, nem egyedül az Egyesült-Államokat jellemzi. Franciaországban is az 1879-iki törvény gondoskodott a fővonalak közé sorozott csatornák- és vízi utakra vonatkozó engedélyek megváltásáról, de a pénzügyi helyzet nem engedte eddig meg a program teljes mértékben való megvalósítását. Van pedig jelenleg Franciaországban négy örök időre szóló csatorna-engedély: a déli csatornáé, mely 279 kilométer (1666-ból); a Grave-csatornáé (szintén 1666-ból), 10 kilométer hosszúságban; a Lainel-csatornáé, 9 kilométer (1715-ből); s a Páris városi három csatorna (Ourcq, Saint-Denis és St.-Martin), összesen 120 kilométer hosszúságban, melyek közül a legrégebbnek concessiója a X. évig megy vissza. Az ideiglenes czímen engedélyezett csatornák száma nyolcz; legfontosabb a Garonne oldalcsatornája, mely 213 kilométer, s az 1852. július 8-iki törvény által engedélyezve, 1960-ban jár le.

Érdekes lesz összeállítanunk Pensa után az egyes államokra eső kilométerek számát is a csatornákból és hajózható folyamokból. Ebből a szempontból ekkép következnek sorrendben az egyes államok: Belgium, Németország, Holland, Franciaország, Anglia, Olaszország. A többi világrészekben Khinának van legtöbb csatornája: 8500 kilométer, s Braziliának legtöbb hajózható folyama: 35.000 kilométer. Az Egyesült-Államok hajózható folyam-hálózata 27.000 kilométer, csatorna-hálózata pedig 5350 kilométer.

Mellőzve itt a két tenger közti csatorna tervének részletes technikai és finaciális megoldását, említsük csupán fel, hogy a legutolsó terv szerint ez mintegy 500 kilométerre van tervezve, s a társaság reméli, hogy a csatorna a keleti importnak is egy részét maga felé fogja terelni, s könnyítvén a két tenger közti közlekedést, a genuai kikötőtől javarészt elvonja a transito-kereskedésnek. Jövedelmébe a hajózási bevételeken

kívül beszámítandók a rakodási díjak is a belső kikötőkben, továbbá az öntözési s a phylloxera elleni védekezési illetekek, az erő-motor bérbeadása stb. De földművelési, kereskedelmi és ipari fontosságán kívül jelentékenynek festi Pensa a csatornától várható hadászati előnyöket is, a mennyiben megkönnyítve a nagy hadihajóknak az Oceánról a Középtengerre s viszont való átmenetelt, lényegesen hozzájárulna azon védelmi intézkedésekhez, melyek Franciaország és az ő gyarmatai békés háborítanságát és jólétét biztosítják.

*

„A társulatok és az állam szerepéről a büntett elleni védekezésben“ szól *Henry Joly* cikke. („Les associations et l'état dans la lutte contre le crime“.) Kiindul a criminalitás szaporodásából Francia- és Poroszországban s Olaszországban, a mire nézve hivatkozik a hivatalos statisztikusokra. Főlhívja különösen a figyelmet:

- az ifjú bűnösök szaporodására;
- a visszaesők számának növekedésére;
- az üldözés nélkül maradt delictumok növekedő számára;
- a törvények bizonyos számának állandó végrehajthatlanságára.

Több alkalommal rámutatott Joly, hogy különösen az ifjú bűnösök elszaporodása kell, hogy a legnagyobb megdöbbenést keltse. A 16 éven alóli terheltek száma, mely 1860-ban 5400 volt, 1891-ben már meghaladta a 7000-et. Pedig a gyermekek száma Franciaországban állandóan csökken, mert a két utolsó népszámlálás közé eső öt év alatt a gyermekek száma több mint 226.000-rel apadt. 16 és 21 év között az arány még erősebb, mivel ugyanazon időszak alatt a megfelelő korú terheltek száma 16.000-ről körülbelül 31.000-re emelkedett.

De — folytatja — a marasztaló ítélet kimondásával nincs még vége a büntett elleni harcznak. Évente több mint 180.000 egyén fordul meg a börtönökben (ebből esküdtszékileg büntetve mintegy 1500, vétségekért 132—153.000, rendőrileg 50.000, valamennyi 1891-ben), de nem maradnak ott, hanem mikor kiszabadulnak, akkor jelentik a legnagyobb veszélyt a társadalomra. Példa mutatja, hogy az 1892. évi statisztika szerint az ezen évben elítélt visszaesők száma meghaladta a 100.000-et.

Tovább menve, a tettes földeríthetlensége miatt büntetlenül maradt büntettek és vétségek száma is napról-napra nő. Így 1887-ben az e cím alá tartozó esetek száma 74.098-ra emelkedett, akkor, mikor a restauratio alatt, a francia bűnügyi statisztika első éveiben még nem haladta meg a 100 000-et. Az emelkedés 1891-ben már 83.000, és 1892-ben 89.000.

És melyek azok a büntetendő cselekmények, melyek legnagyobb arányban foglaltatnak e roppant számban? Épenséggel nem a legkisebb vétségek, hanem első sorban a minősített lopások (1890-ben ezeknek 90%-a kerülte ki az igazságszolgáltatás megtorlását); azután jönnek a vasutak elleni bűnös merényletek, az egyszerű lopások, hamis pénz gyártása és forgalomba hozása, gyujtogatás (a melyből csak 40% volt üldözhető), súlyos testi sértések, gyilkosságok stb.

Már pedig nem lehet mondani, hogy a bűn eszközei tökéletesedtek volna, a büntett elleni védekezés eszközei pedig nem. Ha a csaló hasznára fordíthatja a távirtdát, telephont, vagy vasutat: ugyanazt a büntető hatalom is megteheti. A kiadatás esetei nincsenek úgy megszorítva, mint ezelőtt ötven évvel. Az orvostudomány és a toxicologia fejlettsége sem annyira a méregkeverőknek válik előnyére, mint inkább a szakértők és bírák feladatát támogatja. Végül ki nem ismeri a photographia és az anthropometria által nyújtott erős fegyvereket a visszaesők ellen?

A bajok okát Joly a törvényhozás elégtelenségében látja. Van törvény Franciaországban a kötelező elemi oktatásról, de sehol sem fogják fel a cantonalis bizottságok feladatukat komolyan s a törvény holt betű marad, positiv sanctio nélkül.

Nem így Angliában, hol a hivatalos adatok szerint 100 vádlottra csak analfabeta esik, holott Franciaországban 25. Épen így áll a dolog az iszákosság ellen hozott törvénynyel is. Franciaországban e címen 3¹/₂-szerte kevesebb az eljárás, mint Angliában. Pedig, vagy épen azért emitt az alcoholismus veszedelme sokkal csekélyebb, mint Franciaországban.

Végül 1875-ben a kerületi börtönöknek magánzárka rendszer szerinti átalakítása tárgyában is üdvös törvény hozatott, melynek hatása természetesen azokra a kezdő büntetésekre volt számítva, kiknél valóban fontos az elszigetelés általi elvonásuk az őket környező beteges társadalmi befolyások alól. Azonban négyszáz börtön közül csak huszonnégyszáz van, melyben az 1875-iki

törvény végrehajtott, a többi megmaradt a recidivisták tenyész-déjének.

Angliában tehát — ismétli Joly — kétségbe nem vonhatóan csökkent a büntetendő cselekmények száma húsz év óta. Azon delictumok száma is, melyeknek elkövetői ismeretlenek maradnak, lassú fogyásban van, valamint a visszaesők száma is. De különösen a fiatalok tettesek számának csökkenése az, a mi tartós javulás jeleivel biztat. Míg ugyanis Nagy-Britanniában a legszerényebb számítások szerint huszonöt év óta a büntetendő cselekmények általában több mint 12%-kal csökkentek, addig a 16 éven alóli büntetésekre körülbelül 70%-kal csökkent. Mind ezt Joly első sorban az iskoláknak, azután az egyeteknek tulajdonítja, a milyen különösen a *Society for prevention of cruelty to children*, mely néhány év alatt egy millió bevételt tudott biztosítani magának, s mely nem csupán védi a bántalmazott gyermekeket, de a bűnös szülőket is üldözi.

Ellenben a francia állam, mely különben oly fukar az egyesületi jogok adományozásában, ebben az esetben megelégedett azzal, ha a magánkezdeményre appellál, a mint ezt az 1850-iki törvény 6-ik szakaszának következő szavaival fejezi ki.

„A jelen törvény kihirdetését követő öt év alatt azon magánosok vagy egyesületek, melyek ifjú letartóztatottak számára fenyítő intézeteket (colonies pénitenciaires) akarnak állítani, ez iránti kérelmökkel a belügyministeriumhoz kell hogy forduljanak és kérelmök támogatásául mellékelniök kell ez intézetek tervét és alapszabályait, belső ügykezelését. A belügyminister az engedélyezett intézetekkel szerződést köthet bizonyos számú ifjú fogoly őrizete, ellátása és nevelése tekintetében. Öt év leteltével, ha az ifjú letartóztatottak összes száma nem volt elhelyezhető magán-intézetekben. államköltségen fog gondoskodás történni javító-intézetek felállításáról.“

A gyermekkori büntetteseken kívül még egy másik nyílt sebet látja Joly a társadalomnak, a visszaesésben. Itt három orvoslásmódra szoktak rámutatni: a különzárásra, a föltételes szabadlábra helyezésre s a patronage-rendszerre. A különzárás az alkalmi delinquent elvonja az alól a kölcsönhatás alól, mely oly könnyen alkalmas belőle hivatásos delinquent csinálni. A föltételes szabadlábra helyezés javulásra ösztönzi őket, mert csak úgy helyezi szabadlábba, hogy ugyanakkor a rendőri hatóság felügyelete alá

bocsátja. A mi a patronage-t vagyis rabsegélyzést illeti, ez különösen arra szolgál, hogy biztosítsa az elítélt visszatérését a munkás társadalomba. E három mód közül a két első az állam feladatául hárul, csak általa eszközölhető. De mindkettő föltételezi a harmadikat.

Meg kell érintenem még, hogy az 1889-iki törvény szabályozta az elhagyott gyermekek sorsát s az apai hatalom megszűnése körülményeit is. De a törvény alkalmazása a hatóságokra van bízva, s ezek a legkevésbé kétes esetekben is mindig haboznak. Tehát a gyermekeknek, kiket maguk a szülők vezetnek például Páris város előljáróságához, csak azért vezetik oda, hogy lerázzák őket nyakukról. Másfelől kevésbé néznek a valódi szükségre, mint egy községtanácsos ajánlatára.

A francia gyermekmentő-egyletnek van egy tudakozódási osztálya, melyet az egylet barátai értesítenek a rossz házaseletről. Az egylet aztán saját módja szerint beavatkozik. Meginti az ily szülőket, a mi a rendőrséggel és a bírósággal fentartott összeköttetései révén könnyen módjában áll. Ha az első intelmek nem használnak, erélyesebbek következnek, melyek rábírní alkalmasok a bűnösöket, hogy az egylet támogatását kérjék. Így aztán kikerülnek a szigorúbb rendszabályokat, gyermekeiket idején az egylet gondjaira bízván, kikről különben ítéletileg rendelkezének. Az egylet aláírhatja velük az átbocsátási okmányt, melyet a bíróság tudomásul vesz. De Joly szerint az egylet működése itt is még sokkal sikeresebb lenne, ha közvetlen idézésre volna joga.

Mit lehetne tenni tehát a büntettek elleni sikeresebb védekezés céljából? Erre nézve az útmutatást megleli Joly magában a dolgok fejlődésében. Ma már a nagy bankok mindenikének — úgymond — külön hivatalos rendőri apparatusa van, mert érdekben áll clientelájoknak, betevőiknek, szóval mindenkinek, hogy segédkezzenek kézrekeríteni a tolvajt vagy sikkasztót. Épen úgy védekezének a biztosító-társaságok a gyujtogatás ellen, s azonkívül hogy részvényesek, vagyoni érdekeit védik, egyszersmind ráirányozzák a büntető igazságszolgáltatás kezét a tettesekre. Miért ne állanának össze társaságba, tekintettel a vadállomány pusztulására, az erdőbirtokosok is, hogy a vadorzást ellensúlyozzák? Sőt többet mond Joly. Egy egyházmegye papjai is egyesülhetnének a rágalmaszások elleni közös fellépésre, mint a hogy már alakult is társaság pl. az utcai erkölcselenség elharapódzása ellen, s ez, bár magának nincs a vádemeléshez joga, de körleveleiben ajánl-

kozik a sértett félnek, hogy saját költségén folytatja a pert, ha hajlandó az illető panaszt emelni.

Mindezek kapcsán Joly a magánvád jogkörének kiszélesítését is ajánlja, a nélkül, hogy ezzel megszorítani volna szándékában a közvád feladatát. De utóbbinak hivatását — úgymond — jótékonyan egészíthetné ki a magánérdekek ébersége és buzgalma. A bűn elleni védekezésben e jövőben nagy szerepet szán az egyesületeknek és társulatoknak, de csak úgy, ha jogaikat lényegesen kiterjesztik s kezökbe döntő eszközöket adnak.

*

„*A birói tévedések áldozatainak adandó kártalanításáról*“
(Des indemnités aux victimes des erreurs judiciaires) szól Seligmann cikke, a mi tulajdonképen kibővítése annak a fogalomkörnek, mely eddig az ily kártalanítások iránti követeléseket szorosan az ártatlanul elítéltekre korlátolta. Újból actualissá tette a sokat vitatott kérdést Franciaországban a két évvel ezelőtt fölmerült Borrás-ügy; Borrás tudniillik, állhatatos tagadása daczára, gyilkosságért elítéltetvén, csak az ítélet meghozatala után derült ki ártatlansága, egy Spanyolországban elfogott egyén vallomása folytán. Borrás kegyelmet kapott ugyan, de az ítélet nem volt megdönthető; hogy ezt tehessék, ki kellett volna bővíteni a revisio körüli francia eljárási szabályoknak kissé túlságosan szűk keretét. E célból a parlament elé több indítványt terjesztettek, melyeknek benyújtói nem csupán a Borrás ügyét tartották szem előtt, hanem a birói tévedéseknek több más classikus esetét is.

Több ez indítványok közül erkölcsi és pénzbeli kárpótlást követelt ügy a revisio után ártatlanoknak talált elítéltek, valamint a fölmentett vádlottak és azok részére, a kik ellen az eljárás beszünttetett. A francia kamara kimondván a sürgősséget, egyetlen tanácskozás után magáévá tette 1892. ápril 7-én a revisio esetei kiterjesztésére s azon póttintézkedésekre vonatkozó törvényjavaslatot, melyek kártalanítás megadását mondták ki: 1. olyanok részére, kiknek marasztaló ítélete revisio után feloldatik; 2. oly vádlott részére, ki törvény elé állítva, fölmentetik; 3. előzetesen letartóztatottakkal szemben, kik szabadon bocsáttattak. Az ily szövegezésben megszavazott törvény a senatus elé került.

A kormány abban a nézetben volt, hogy a kamara bizonyos elhírtelenkedéssel oldotta meg a nehéz kérdéseket. Az állam-

tanács elé vitte az ügyet, mely egy új törvényjavaslatot dolgozott ki. A revisio kiterjesztése eseteire nézve a kormány és az államtanács körülbelül egyetértettek a kamarával. Elfogadják a kártalanítás elvét azon elítéltek javára, kik perfelvétellel éltek, a nélkül azonban, hogy kötelezővé tennék azt. Kizárva maradnak e kedvezményből oly egyének, kik valamely gondatlanság következtében idézték fel magukkal szemben a birói tévedést. A mi a fölmentett vádlottakat, vagy oly előzetesen letartóztatottakat illeti, kik ellen az eljárás beszüntettetett, azoknak semmi körülmények közt sem ismerik el kártalanításra való jogát.

A senatus bizottsága és előadója, Berenger, radicalesabb újítóknak bizonyultak a kormánynál. Fölvétetni ajánlották a törvénybe a kamara által elfogadott azon elvet, mely megállapítja a kártalanítást a szabadon bocsátott vagy fölmentett egyén javára, ha ártatlansága kitűnik. De éles vita után a senatus a kormány mellett foglalt állást. Az 1894. márczius 2-án megszavazott törvény visszakerült a kamarához.

1894. márczius 21-én a kamara-bizottság, előadója, Pourquery de Boisserin által egyértelműleg a senatus munkálata elfogadása mellett nyilatkozott. Sajnálta a reform eltörpítését, de nem akarta késleltetni a felsőház által megvalósított fontos lépést. 1895. május 27-iki ülésén a ház vita nélkül elfogadta a törvényt, úgy, a mint a senatus megszavazta. E szerint a törvényhozás kijelentette, hogy nincs abban a helyzetben, hogy rendelkezessék egy fölmentett, vagy a vizsgálat beszüntetése következtében szabadon bocsátott egyén kártalanítása tárgyában.

Elméleti fejtegetéseiben Seligmann is azt vitatja ezek előrebocsátása után, hogy a polgároknak nincs kereshetőségi joguk az állammal szemben oly hátrányért való kártalanításra, mely őket vagy övéiket az állam részéről érte. Hivatkozik arra, hogy az 1870-iki háború után a bíróságok számos oly végzést hoztak, melyekkel elutasították azok kártérítési követeléseit, kik kárpótást igényeltek azon sérelmekért vagy veszteségekért, melyeket az ellenség betörése, vagy a védelmi intézkedések folytán szenvedtek, mivel a háború tényei *vis majori* képeznek, a mivel szemben nincs helye semmi kárigénynek. A polgárok — folytatja Seligmann — kénytelenek eltűrni azokat a kisebb-nagyobb hátrányokat, melyeket egy közérdekben működő kormányzati ténykedés maga után von.

De számokkal is bebizonyítja Seligmann a reform keresztülvitelének lehetetlenségét. Csak az 1890. év folyamán — úgy mond — 8600 terhelt mentetett föl, vagy lett ellenök a vizsgálat beszűntetve, előzetes letartóztatás után. Lehetséges-e — kérdi — az államot kitenni minden évben 7—8000 pörnek? Hány fölmentés történik egyszerűen bizonyítékok híján, vagy pedig a vádlott iránt fölébresztett számalomból?

Más módot ajánl Seligmann a humanizmus érdekei kielégítésére. Sokszor megtörtént, hogy a vizsgálóbíró, a hivatalos hatásköréből folyó kellemetlenségek enyhítésére sajátjából is kész volt valami csekély segélyösszeget áldozni, hogy hajlékot biztosítson egy szerencsétlennek, kit szabadságának visszaadott. A jury is nem egyszer rendezett gyűjtést a fölmentett számára. Nincs-e hát mód — kérdi Seligmann — mely megengedje a társadalomnak, hogy részt vállaljon a jóvátétel művéből?

Ilyen módnak találná a birói segélyegyletek szervezését, melyekben résztvegyenek a parlamenti tagok, az igazságügyi és pénzügyi kormány képviselői, ügyvédek, bírák, tisztviselők. Egy bizottság állapítaná meg, az egész országra kiterjedőleg, a kártérítési összegek szétosztását, függetlenül, jóakarattal. Nyilvánosság nélkül működnének, hogy ekkép minden perszerű tárgyalást kikerüljenek, mely a terhelt és a közvád között támadhatna.

Bizonyosnak tartja Seligmann, hogy a fölmentettek között is volnának, kik nem követelnének pénzbeli kárpótlást. A bizottság ezeknek megengedhetné az igazolásukra szolgáló periratok hivatalos közlését, ha azt előnyösnek találják. Másokat pénzbeli kárpótlásban részesítene, de a kártérítési összegeket szabadon szavazná meg s az állam azokat eszközeihez és forrásaihoz mértén szabályozná. Lehetne, mint némely országban, e célra a befolyó büntetéspénzek egy részét tőkésíteni. A fődolog, hogy az új intézmény ne tegye ki a budgetet előre nem látható áldozatoknak.

*

Az 1896. évi francia budgetet Paul Delombre képviselő ismerteti. (Le projet de budget de 1896.) Ennek exposéját még 1895. május 14-én terjesztette a kamara elé Ribot minister, holott a folyó évi költségvetést Burdeau állította össze s 1894. márczius 17-én tette le a ház asztalára. A bevételek fölvételénél

itt is, mint a hogy Franciaországban azt a budgetpolitika rég megállapította, az az elv szolgált irányadóul, hogy az 1894. év folyamán befolyt jövedelmek szabták meg az 1896. évi előirányzat magasságát, csak hogy természetesen figyelembevételével annak, hogy a jövő év szökő-év.

Nagyjában jelezzük a francia budget keretében jövő évre előirányzott nagyobb bevételi emelkedéseket. Így állami monopólium és állami iparvállalatok címén 6,912.252 frank emelkedést látunk, melyből 2 millió a gyufa-monopólium kijátszásának szigorúbb megtorlásából ered, 1 millió pedig az újságmelléletek és folyóiratok postai szállításának az új pénzügyi törvény alapján eszközölt újabb szabályozásából.

Azonkívül az új pénzügyi törvény 42. §-a felhatalmazza a pénzügyi kormányt, hogy az 1896-ban esedékessé váló rövid lejáratú kincstári kötvények beváltásáról ugyanoly természetű kötvények kibocsátása útján gondoskodjék, melyeknek lejáratát nem haladhatja meg az 1902. évet. A 62. §. hozzáteszi, hogy az 1896-ik év pénzügyi zárszámadásaiban mutatkozandó fölöslég az ez időben forgalomban levő rövid lejáratú kincstári kötvények beváltására fordítottassék.

A kiadások szempontjából Ribot a legnagyobb óvatossággal járt el. Az új kiadásokra kért mintegy 100 millióból mindent törölt, a mi nem épen elkerülhetetlen. „Mindamellet — mondotta a pénzügyminister — nem mellőzhettük azt, hogy a költségvetésbe fölvegyünk oly hitel-emelkedéseket, melyek nélkülözhetlenek részint a már megszavazott törvények végrehajtására, részint a kormány-
nak a kamarákkal egyetértőleg elvállalt kötelezettségei teljesítésére. E célra vétetett fel első sorban is 12,363.843 frank újabb teher. Az ezentúl követelt 86,802.913 frank összegből csak 24,380.439 frank lett engedélyezve, és pedig 11,119.500 frank a hadügyi tárca számára, 1,621,139 frank a tengerészetre és 11,639.800 frank a többi tárcákra együttvéve. De ha ez utóbbi tárcák ellátása növekedett is ekkép 11,639.800 frankkal, viszont az általuk eszközölt megtakarítások is 12,834.120 frankot tesznek ki, úgy hogy végső eredményként csak a hadügyi és tengerészeti tárca terhelték meg az 1896. évi budgetet.

Nézzük most az egyes bevételi források emelését. A hín-
tókra, lovakra kivetett adótételek megkétszereződtek mindazokra nézve, kik akár lakhelyükön, akár különböző tartózkodási helyeiken

két vagy három hintóval bírnak. Azokra nézve, kik több mint három hintóval rendelkeznek, az adó megháromszorozódott. Ebből az emelésből 1 milliót remél a kincstár.

A cselédségre is adó vettetett ki, mely szintén progressív jellegű s a népesség sűrűsége s a családok száma szerint emelkedik. E czímen a kincstár 10 millió bevételre számít. 1,200.000 frankban van továbbá fölvéve a kártyaadóból várható emelkedés.

De még folytatni kellett ezt az adópréselést. Ribot tehát az ingó értékre gondolt. Tudni kell, hogy ez idő szerint az idegen államok papirjai mentességet élveznek azon átruházási illeték és jövedelmi adó alól, mely egyéb francia és külföldi papirokra ki van szabva. Ezt a mentességet ismételt felszólalások daczára is fentartották, nehogy a francia rente-tal szemben repressaliákra adjanak alkalmat és hogy biztosítsák a francia piac számára azokat a műveleteket, melyek annak valóban nemzetközi jelleget adnak. Az 1896. évi budget véget vet ezen állapotoknak. A leszámítolási bélyegilleték, melyet eddig egyedül követeltek idegen értékpapirokkal szemben, lényeges módosítás alá esett. Az 1872. évi május 25-iki törvény azt 0 fr. 75-ben szabta meg 500 frankos és azon aluli értékpapiroknál, 2 fr. 50-ben 500 franktól 1000 frankig terjedő értékeknél, 3 frankban az 1000 frankon felüli értékeknél, és így tovább 1000 frankonként 1 fr. 50 emelkedéssel. A javaslat most ezt az illetéket az érték egy százalékában állapítja meg, s a pénzügyi törvény 18. szakasza kimondja, hogy az illeték beszedése megújul mindannyiszor, valahányszor a már lebélyegzett papir új üzlet tárgya lesz, ha legalább öt évi időköz telt el az utolsó bélyegadó-fizetés óta. Ezen adó várható eredményét a költségvetés 13,800.000 frankra becsüli.

Általában megközelítő számítással úgy hiszik, hogy ez adó-nem a jövedelem $10\frac{1}{3}$ százalékának s a tőke 0.42 százalékának felelne meg, s hogy húsz év alatt a kincstár e tőkének 8.40 százalékát kapná meg, a mi minden öt évben kerekszámban két százalékot tesz ki. De ez csak megközelítő számítás; tényleg egy négyszázalékos 500 frankos kötvény parin felül is jegyezhető, s ekkor az átruházási illeték is magasabb volna.

Átérve a költségvetés behatóbb kritikájára, nem kerüli ki Delombre figyelmét, hogy abban oly kiadások is vannak jelezve, melyek nem foglaltatnak a budget keretében. Vajjon kölcsön útján fedeztetnek-e ezek? De akkor egy rendkívüli költségvetés

támadna, s a budgetszerű beállítás elve szenvedne csorbát, melynek célja az állam minden rendes kiadásait, a közhitel támogatása nélkül, évről évre visszatérő rendes bevételekkel fedezni. Pedig ez az első alapföltétele egy valóságos költségvetési egyensúlynak. A költségvetés indokolása ellenben célzást tesz egy kilencz év alatt effectuálandó 100 milliós kiadásra, a mi tehát évi 11 millió kiadást jelent, s ez nem egyéb, mint egy új állandó teher. Legcorrectebb volna ezt a rendes költségvetésbe állítani be — mondja Delombre — úgyde a megfelelő bevétel ez idő szerint hiányzik.

Úgy tetszik tehát, nem ítéi helytelenül Delombre, mikor Ribot költségvetését egy intő költségvetésnek nevezi, mely valóságos hajszát indít a megtakarításokra. Maga az indokolás — úgymond — bizonyos kételylyel néz az eredmények elé. „Meglépőnek látszhatik — mondja Ribot — hogy egy 3400 millió kiadást feltüntető költségvetés ne lenne képes jelentékeny reductióra. De ez a felfogás csak felületes ítéletből származhat. E roppant számot szét kell szodni és elemeire bontani fel. Akkor ki fog tűnni, hogy mely kiadási tételek csökkenthetők s melyek nem.“

„Már pedig — folytatja az indokolás — 3448 millióból 2797 milliót oly kiadások nyelnek el, melyek nem tűrnek semmi reductiót. Az államadóssághoz nem lehet nyúlni a nemzeti becsület sérelme nélkül. Ha a hadügyi és tengerészeti tárcza megkapják dotatióikat, mi marad a többi kormányzati ágaknak? Marad 650 millió a többi tárczák dotálására, melyből 195 milliót a közoktatás igényel, 131 milliót a közmunkaügy.“ Ebből kitetszik, hogy Franciaország, daczára roppant budgetjének, csak közép-szerűen dotálja polgári administratióját.

Delombre végül arra is rámutat, hogy az administrativ decentralisatio széles alapon contemplált tervezete, a fölösleges szolgálati ágak eltörlése volna leghathatósabb eszköz az állam terhei megkönnyítésére.

*

Külön cikkben is foglalkozik *Juignac az idegen érték-papirokkal* az új, 1896-iki francia költségvetés keretében. (Les valeurs mobilières étrangères et le budget de 1896.) A költségvetésben tudniillik 15 millióval van fölvéve az a bevételi többlet,

melyet a kormány az ily papirok utáni leszámítolási illeték emeléséből vár.

Meg kell jegyeznünk, hogy az 1857. június 23-iki törvény foglalkozott először azzal, hogy megszüntesse Franciaországban az idegen papiroknak a francia értékek rovására engedélyezett adómentességét. Az 1872. június 29-iki törvény megtestesítette ezt a gondolatot, mikor kinyilvánította 4-ik szakaszában, hogy : „idegen társulatok, szövetkezetek, vállalatok, czégek, törvényhatóságok, városok papirjai nem jegyezhetők, sem nem képezhetik üzérkedés, adás-vevés, vagy kibocsátás tárgyát Franciaországban, csakis ha a francia papirok hármassal megadóztatásának: a bélyeg-, átruházási és jövedelmi adónak alávetik magukat.“

„Nem lehet túlzónak találnunk — mondja Juignac — hogy a midőn Anglia és Németország az idegen papirokat a belföldi értékpapirokét meghaladó bélyegadóval sújtják, akkor Franciaország is kísérletet tesz mindkettőt legalább is egyenlő elbánás alá helyezni“ — habár mindenestre számot kellett volna vetni azokkal a magasabb rendű követelményekkel, melyek — mint Felix Faure megjegyezte az 1893. február 24-iki kamarai ülésen, a börzei műveletek megadóztatásáról szóló törvényjavaslat tárgyalásakor — óhajtották teszik a francia piac nagy nemzetközi jelentőségének fentartását, valamint a kereskedelem és a sajtó szabadságát is.

Sem az 1857. június 23-iki, sem az 1872. június 29-iki törvények nem intézkedtek azonban az idegen államok papirjainak, kölcsöneinek és járadékainak oly megadóztatásáról, mint az idegen társulatok papirjainak megadóztatása, sőt a jelenleg is érvényben levő 1872. május 25-iki törvény következőleg szállította le az idegen államok papirjai, kölcsönei és járadékai után fizetendő bélyeg-skálát :

0.75 az 500 frankos és azon aluli értékpapiroknál ;

1 frank 50, az 500 franktól 1000 frankig terjedő czímleteknél ;

3 frank az 1000 franktól 2000 frankig terjedő czímleteknél, és így tovább 1000 frankonként 1 frank 50 emelkedést számítva.

A most beterveztett törvényjavaslat az állami értékeknél visszatér az 1864. június 8-iki törvény által megállapított egy százalékos tarifához. Nem lehetett ugyanis az idegen államok

érték- és járadékpapirjaival szemben is az idegen társulatok papirjaival szemben elfoglalt álláspontra helyezkedni, először, mivel az egyenlősítési elvnek nincs létjoga, szemben a francia rente kedvezményességével; másodsor, mert a francia kormány ki lehetne téve annak, hogy conflictusba jön egy más külföldi állammal, mely megtagadhatná az adó fizetését.

Az egy százalékos adó, habár kissé magas is, nem bír a prohibitív adó jellegével — fejt ki tovább Juignac — ki meg van győződve, hogy a jövő ki fogja mutatni, hogy fiscalis szempontból az intézkedés nem oly rossz, mint a minőnek elhíresztelték, föltéve, hogy a törvényt kiegészítendő életbeléptetési rendelet az előre nem látott kérdéseket bölcsen és igazságosan fogja szabályozni. Kitűnik ez abból is, hogy pontos becslés szerint a jelenleg Franciaországban létező idegen értékek legalább 20 milliárd tőkét képviselnek. Mennyi ebből az idegen társulatok és mennyi a külföldi államok értéke, őz nincs kiszámítva, de a valóságtól nem járhatunk távol, ha az előbbit 8, az utóbbit 12 milliárdra teszszük.

*

Egyikét kapjuk a tartalmasabb essayk-nek *Edmond Villey* tanulmányában *a jelenkori socialismus erkölcsi és társadalmi okairól*. (Les causes morales et sociales du socialisme contemporain.) Azon kezdi Villey, hogy míg hajdan a törvényhozások bizalmatlanok, néha igazságtalanok voltak az alsóbb osztályokkal szemben, addig ma minden törvényes egyenlőtlenség eltűnt s a törvényhozó állandó gondoskodása irányul reájok. Egész új törvényhozás, a munkástörvényhozás keletkezett, mely helyet követel magának a törvénykönyvekben és pedig nemcsak itt-ott, de mindenütt.

Másfelől ugyanilyen symptomát lát Villey a törvényhozó gyülekezetek színvonalának folytonos alásüvedésében. Pedig honnan eredne ez is, ha nem abból, hogy az érdekek és vágyak itt is helyéből igyekezzenek kiszorítani az értelmiséget és a jogot?

Az elősorolt tünetek okait a szerző két csoportra osztja:

1. csoport: *a)* az állameszme exaltatiója és a kormányok progressiv demokratizálódása; *b)* a functionarismus és burokratia kifejlődése; *c)* a család szétmállása; *d)* az újítási szellem túlhajtása és fonáksága; *e)* az utánzási ösztön és a divat.

2. csoport: *a)* a politikai egyenlőség által támasztott illúziók; *b)* a szükségletek, a fényűzés és élvezetvágy megnövekedése; *c)* a vallásos hiedelmek és az erkölcsi eszmék gyöngülése; *d)* a társadalmi kötelek meglazulása és az uralkodó osztályok tétlensége.

A mi az első csoport első pontját illeti, kifejti Villey, hogy az állam és egyén attribútumaik kifejlődése szempontjából versenytársak és ellenfelek. Az állam — a tekintély, az egyén — a szabadság; két eszme, mely kizárja, korlátolja egymást. Az állam exaltatiójának okvetlen következménye az egyéni szabadság megsemmisülése. Soha az állam eszméje nem nyert oly túlhajtást, mint az antik városban, soha az egyén szabadsága nem tiportatott jobban lábbal.

Idézi erre nézve Fustel de Coulanges-ot: „Csodálatos tévedés minden emberi tévedések közt, azt hinni, hogy az antik városban az ember szabadságot élvezett. Fogalma sem volt róla. A kormány feiváltva monarchiának, aristokráciának, demokráciának nevezetik, de e fordulatok egyike sem ad az embernek igazi szabadságot, egyéni szabadságot“. S valóban, tekintjük a vallást, az apai hatalmat, a házasságot, a családi tűzhelyet, mindent, a mi kizárólag az egyéni szabadságot látszik támogatni: mindenütt ott találjuk az antik társadalomban az állam kezét.

De ne menjünk tovább XIV. Lajos koránál, melyben „az állam én vagyok“ híres jelige elhangzott. Minden közkormányzat az intendánsok kezében összpontosul; a rendek 1614 óta hallgatásra kárhóztatvák; a vidék el van néptelenedve s egy szolgálékú udvar tömörül a fejedelem körül. Ipar és kereskedelem el vannak nyomva a mindinkább zsarnoki szabályrendeletek alatt. Maga a király irányozza az irodalmat, művészeteket és tudományt.

Mik voltak az állam ezen exaltatiójának következményei az abszolút monarchia alatt? Csalódik, a ki azt hiszi, hogy az erő az államtól származik át az egyénekre. Épen az ellenkező áll. Már pedig a közélet csak a magánélet csorbításával fejlődhet ki, s az állam exaltációja végzetes a magánéletre. XIV. Lajos uralma alatt az állam csakhamar saját túlságai, romlottsága és tékozlása alatt omlott össze. És az egyesek? Ha eltekintünk a külső díszről, az udvar ragyogásától és a vitézi fegyvertényektől, melyeket kevés idő múlva szerencsétlen vereségek követtek, con-

statálni lehet a jellemek általános sülyedését, az egyéni erő és kezdemény megbénulását, s végül az általános nyomort, a melyről Labruyère, Vauban és mások elrettentő képeket festenek.

Az állam ezen exaltatiója, mely azelőtt önként fejlődött ki, mint a háborúk és a hódítások, a fejedelmek nagyravágyásának gyümölcse, utóbbi időkben mesterségesen és elméleti úton kísérletetett meg a német iskola által. Az államot úgy rajzolták le, mint élő organumot, egy magasabb lényt, a társadalom agyvelejét, egy valóságos gondviselést. Ez ellen határozottan kikel Villey; mert az állam — mondja — merő abstractio, az egyének collectivitása, mely csak az egyének közvetítésével cselekszik, csak az egyének életnedvéből, az egyéni gazdagságból táplálkozik. Ez a nézet aztán meghamisította az állam fogalmát s hozzájárult a socialismus diadalához. A socialisták azonban az ekkép dicsőített államból átvették azt, a mi nekik megfelelt, s visszatúsították a többit. Az állam a lélekbe két eszmét olt: a tekintély és a haza eszméjét, és pedig gyakran a második az, mely az első elfogadtatja. A socialisták azonban kereken tagadják a haza eszméjét, iskolájoknak az internationalismus a jellemvonása, ők csak a tekintély és törvényes kényszer eszméjét ápolják. Már pedig, ha az antik államban domináló haza eszméje csak hősiességet és önfeláldozást szül, viszont a tekintély és kényszer eszméjének exaltatiója csak az egyén elnyomását és elernyesztését idézheti elő, a mi a rabszolgaság tulajdonsága.

Másfelől a modern állam exaltatiója sokkal veszedelmesebb, mint a milyen volt a harcokból és hódításokból táplálkozó társadalmakban. Mert a háború folytatásához főkép a haza eszménye által élesztett önfeláldozás, önmegtágadás és fegyelmezés kell. A munkából élő modern ipari társadalmakban ellenben, a verseny rendszere mellett kezdeményre, eredetiségre, erélyre, ítéletre, előrelátásra van szükség, szóval az egyén minden képességeinek legszélesebb kifejtésére. Nem ezt tanusítja-e az Angliában és az Egyesült-Államokban a szabadság, egyéni kezdemény és önségély rendszere mellett kifejtett rendkívüli gazdasági föllendülés? A legfontosabb feladat most — mondja Villey — helyesbíteni az államfogalmat, visszavetni az élő organismus üres és veszélyes gondolatát s kimutatni, hogy az állam nem egyéb, mint a politikailag szervezett nemzet, mely a társulás erejével bír s következképp az állam erő, nem pedig intelligentia, s ezen

erőnek szüksége van irányzatra, s tényleg irányzást is nyer a kormány által, melyet őrizkedni kell összezavarni az állammal.

Tény — folytatja Villey érdekes elmélkedéseit — hogy a francia forradalom s főképp e század második fele óta minden kormány többé-kevésbé hajlott a demokratia felé. Franciaországban a census progressiv leszállítás után az általános szavazatjog proklamáltatott s utóbbi időkben constatálható volt a közvetlen népuralom felé való törekvés. Az Egyesült-Államokban a census minden primitiv föltételei lassan-lassan eltűntek. Spanyolországban, Portugalliában, Görögországban, Mexicóban, az argentinai köztársaságban, Braziliában, Belgiumban az általános szavazatjog lassanként diadalmaskodott. Olaszországban, Ausztriában a census leszállítatott; Angliában a szavazati jog fokozatos kiterjesztést nyert s a felsőház nagy mértékben fenyegetve van. Majdnem egyetemleges és feltartóztathatlan tünet ez.

Mindez nagyban hozzájárult a socialismus kifejlődéséhez. A tekintély elvének ez az átalakulása különösen elősegítette annak a hitnek meggyökerezését, hogy a kormányhatalomnak nincs határa.

Jól jellemzi ez áramlatot Herbert Spencer. „A hajdani politika nagy babonája volt a királyok isteni joga. A mai politikusok nagy babonája a parlamentek isteni joga. Az olajjal való fölkenés, úgy látszik, észrevétlen, egyetlen fejről többek fejére játszódtott át, szentesítvén azokat s végzéseiket.“

Tovább meg így folytatja Spencer: „A szabadelvűség functiója volt a multban korlátot emelni a királyok hatalma ellen, az igazi szabadelvűség hivatása a jövőben korlátot emelni a parlamentek mindenhatósága ellen“.

De menjünk tovább Villey okfejtéseiben. A demokratia — úgymond — a politikusoknak mind nagyobb számát növeli, kik személyes érdem nélkül csak úgy érvényesülhetnek, ha hizelegnek a népnek, ha nagyhangú ígéreteket tesznek, s kiknek nincs más módjuk magokat fentartani, mintha választóik kegyeit hátszszák. Ezzel a parlamenti rendszer, a mint az ma érvényesül, oda vezetett, hogy a kormányt kiszolgáltassa a népképviselők kegyelmének. A helyett, hogy kormányozna, maga hagyja magát kormányozni.

Igaza van Villey-nek, midőn ezek után elkerülhetlennek tartja az orvoslást azon veszedelem ellen, mely az egész par-

lamentí kormányrendszert fenyegeti. Ha nem akarunk — úgymond — anarchiába s aztán caesarismusba esni, kell hogy az alkotmány a végrehajtó hatalomnak nagyobb hatáskört és függetlenséget biztosítson a képviselőkkel szemben.

További sorban a burokratíát vádolja Villey a socialismus terjedése okául. A forradalmi kormány tetőpontra juttatta a burokratíát. Azóta a kormányok gyakran változtak, a burokratia ugyanaz maradt és minden állandó organismus természetes irányzata szerint fejlődött. Lépésről-lépésre lehet kísérni ezt harmincz év óta a kiadások költségvetésében.

Kétségtelen már most, hogy a burokratia a közhivatalokkal kifejleszti a socialista eszmét, különösen a népek közvéleményére és aspiratióira gyakorolt befolyása által. Az egyéni kezdemény elfojtása következtében a biztosságot nyújtó és kevés tetterő igénylő közhivatali pálya iránti előszeretet elharapózott a nemzetben, annyival inkább, minthogy azok száma határtalanul szaporodván, mindenki jogot vélt formálhatni azokra.

Ekkép az egyéni tetterő és ambitio hiánya az, a mi a köztisztviselői pálya felé hajtja az embereket. Pedig a közhivatalok száma korlátolt, holott a jelöltek száma nem az. Innen a jellemek eltörpülése, a protektio felburjánzása, a megsalt ambitiók által élesztett elégtelenség számos csirái és mindenekfölött az önálló foglalkozásra képtelen „declassé-knak egész hadserege, melyből azon politikusok toborzódnak, kikre nézve a socialismus üzlet és professio.

Áttérve, mint harmadik okra, a család szétzüllésére, Villey első tételnek állítja fel az ember kiképzését és fegyelmezését. De erre nézve szükséges, hogy a család erősen legyen szervezve, hogy a tekintély tiszteletben tartassék. Úgyde nem tapasztaljuk-e napról napra a tekintély tiszteletének általános megfogyatkozását? Hogy e tekintély tisztelete megóvassék, arra nézve szükség, hogy azt a családban tanulják tisztelni.

Végül az újítási szellem túlhajtását okolja Villey. Tény, hogy e szellemnek sokat köszönhetett a technika és a tudomány. De tévedés volna — úgymond — azt hinni, hogy ugyanaz az eset a művészetekben, az irodalomban, a philosophiában, a politikában stb. Mert ezekben az ember saját bensőjéből merít, vagy ha minta képekre van szüksége, azok a világ teremtése óta előtte állanak.

Érinti még Villey a socialismus oka gyanánt az utánzási

ösztönt és divatot. Előbbinek törvényeit Tarde csak nemrég fejtette ki. Példaként felhossa Németország befolyását a környező országokra, nevezetesen Ausztriára. A berlini conferentia válaszul szolgált a svájci convocatióra, az amerikai magas clerus törekvései inspirálták a „Rerum novarum“ encyclikát stb.

A második okcsoportban, a politikai egyenlőség által támasztott illúziók sorában rámutat Villey a forradalom óta a szabadság és egyenlőség eszméi által fölkellett hamis nézetekre. Nincs — úgymond — rendszer, mely alkalmasabb volna egyenlőtlenséget producálni, mint a szabadság rendszere. A jogközösség és jogkényszer bármely formája alatt az egyén kevésbé emelkedik magasra és kevésbé bukhatik mélyen. A szabadság rendszere alatt a kiváló egyéniségek gyorsabban fognak emelkedni, míg a képtelenek és fogyatékosak nem kevésbé gyorsan fognak bukni, ha nem támogatják őket.

Érdekes észlelni — fejezi be tanulmányát Villey — hogy azon kísérletek, melyek 1789. óta az egyenlőséget minden vonalon érvényre juttatni igyekeztek, összaesnek az egyenlőtlenségi szellem föléledésével, a címek, kitüntetések, előkelő állások hajhászásával. Midőn vonakodnak elismerni a tehetségen és kiválóságon alapuló természetes társadalmi felsőbbsegeket, ugyanakkor pártfogás alá veszik a szerencsén és protekción alapuló véletlen előnyösítéseket, holott pedig ezek irigységet és méltatlankodást keltenek fel, annyival inkább, mivel a véletlen és esetleges kitüntetések általában zsarnokiabbak és türelmetlenebbek, mint a legitim és természetes előnyök. A szabadság uralmának logikai kifolyása a jogok egyenlősége, de minden kényuralomnál alkalmasabb a ténybeli egyenlőtlenségek kifejlesztésére, melyek a physikai, erkölcsi és értelmi egyenlőtlenségekből erednek.

Igy tehát az egyenlőség, úgy a mint azt ma értelmezik — ismétli Villey — üres dogma csak, mely csupán a szabadság és polgárosulás teljes megsemmisítése árán valósulhat. *Semmi tényleges egyenlőtlenséget nem szabad törvény által teremteni, de semmi természetes egyenlőtlenséget sem szabad törvény által elfojtani.*

— n—r.

* * *

Néhány közjogi tévedés helyreigazítása. (Válasz „a királyi méltóság és hatalom Magyarországon“ című munkám bírálatára.)

Ezen folyóirat 1895. évi évfolyamának negyedik számában